

SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN THE ACTIVITIES OF SOCIAL BASES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA AND EUROPE

Abstract: The article looks at the more significant similarities and differences in the activities of social bases in Europe and the Republic of Bulgaria. Socio-pedagogical activity in Europe aims to create better living conditions. In connection with its commitments and agreements for cooperation with the EU, Bulgaria is following the European path for the development of social services, towards community services close to the family environment.

Author information:

Lora Rashkova
Lecturer PhD
Faculty of Education
Department of Social Work
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ l.rashkova@shu.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
similarities, differences, social activity,
social bases, Republic of Bulgaria, Europe

Процесът на присъединяване на Република България към Европейския съюз е свързан с изисквания за изравняване на стандартите в различните икономически, обществени, политически и социални сфери с тези на страните от Европа. Относно социалната политика и предоставянето на социални услуги България има за цел да изравни своите стандарти и критерии с тези на Европейската общност. Българската практика може да се възползва от многообразието на добрите практики в страните – дългогодишни членки на Европейския съюз.

Министерството на труда и социалната политика в България следва социална политика, която е изцяло съобразена с документите и изискванията на Европейския съюз в областта на социалната закрила, борбата с бедността и социалната изолация.

Социално-педагогическата дейност в България се реализира чрез социални услуги, които се предоставят в общността и специализирани институции за предоставяне на социални услуги. В базите за социално-педагогическа дейност в България се реализира корекционно-възпитателна дейност чрез интегрирано образование и чрез средствата за корекционно-възпитателна дейност: обучение и образование, трудова дейност, игрова дейност, обществено-полезна дейност и лечебно-оздравителна дейност.

Социалната дейност е такъв вид човешка дейност, която се основава на съответното социално или друго законодателство. Изпълнява се от длъжностните лица в съответните социални структури по повод решаването на социални проблеми на лица, групи и общности от населението. Държавни, частни, нестопански организации, отделни лица или сдружения на граждани извършват социални дейности [6,с.105].

Педагогическата дейност е вид социална дейност и включва в себе си: възпитателна, учебна, преподавателска и образователна дейност. В основата на всеки педагогически процес стоят педагогическите взаимодействия [13,с.18].

Системата е цялост, единство, съчетание на елементи, редът по който са организирани частите на цялото [1,с.740].

Структурата е разположение, подреждане на частите в цяло, строеж, устройство [1,с.768].

Институцията е обществен орган, сфера на социалните отношения, установени юридически или морално [1,с.295].

Социалните системи са институционални системи, разглеждани като устойчиви комплекси от правила, норми, разбирания, регулиращи човешкото поведение и преобразуващи го в системи от роли и статуси [1].

Социалната система притежава структура с равнища, свързани едно с друго: индивид – група – институция – обществото като цяло. На всяко от тези равнища съответства определен тип йерархия: технически, мениджърски, институционален и социален [1].

Корекционно-възпитателната дейност е комплекс от възпитателни методи и похвати, организирани и реализирани в съответни форми, с цел коригиране поведението на детето по посока на просоциалната му ориентация. Корекционната дейност цели превъзпитание чрез корекция на отрицателните модели на поведение и едновременно с това – овладяване на основните умения за пълноценно функциониране на личността в обществото [8,с.229].

Превенцията в традиционния смисъл се отнася към не проявените или неутвърдени като девиантни личности. Тя се среща под наименованието „обща превенция“ и има за цел недопускане на проява на девиации [8,с.230].

Дейността по вторичната превенция се състои в предпазване на децата от по-нататъшно развитие на девиантното им поведение. Тази дейност е свързана с предотвратяване на следващите правонарушения. Тя може да се приеме като свързващо звено между корекцията и ресоциализацията.

Дейността по повторно включване на индивида в социума е **ресоциализираща дейност** [8,с.230].

Във връзка с ограничаването на противообществените прояви в страната училищата за ученици с девиантно поведение играят важна роля [7,с.32].

Корекционната работа се извършва със следните средства: обучение, трудова дейност, игрова дейност, обществено-полезна дейност, лечебно-оздравителна работа [7,с.40].

Обучение и образование

Основната мисия на образованието е да подготви младото поколение за живота - да му даде необходимите знания, умения и опит, да развива способностите на личността, да формира ценностна система.

В. Иванова пише, че [4,с.100] според образователната структура на населението, населението се групира, като лицата се разпределят по образователни степени: без образование; с начално образование; с основно образование; със средно и с висше образование. Образователната структура на населението зависи от социално-икономическото развитие на страните, жизненото равнище на населението и т. н.

Според В. Илиева [3,с.47]: - „образованието е част от процеса на социално формиране на човека като съзнателно целенасочено въздействие върху индивида.“

Мисията на конкретното училище съдържа освен посочените общи моменти, а също така и специфични характеристики, свързани с типа на училището, с неговата специализация, с традициите и постиженията му в обществото [7,с.7].

По своята същност процесът на обучение представлява дидактическо взаимодействие между педагога (учителя, възпитателя) и децата (учениците). Процесът на обучение е двустранен процес, процес на въздействие и активно усвояване, на преподаване и учене.

Структурата на учебния процес обхваща взаимодействията между учителя и учениците, познанието и общуването.

Усвояването на знания и умения, на различни начини на умствена и практическа дейност изисква организация и ръководене от учителя [11,с.254].

Трудова дейност

Трудовата дейност е насочена изцяло към развитието на сетивните функции, мисловните процеси и практическата дейност на учащите се. Трудовата дейност развива целенасоченост, практически умения при изработването на определен предмет, при извършване на самостоятелно избрано действие или поръчано от възпитателя [7,с.41].

Децата от предучилищна и училищна възраст участват в обслужващ битов труд, труд в природната среда и в ръчно-технически труд.

Обслужващият битов труд се застъпва в две направления:-като битовостопански труд за другите и като самостоятелно обслужване.

Самообслужването не трябва да се подценява, то има висок възпитателен ефект.

Трудът в природната среда е привлекателен за учениците, защото е свързан с грижа за растения и животни. Той включва труд в природния кът и в опитната градинка, в двора на детското заведение като посяване на семена, поливане на цветя, почистване на сухи листа, прибиране на плодове и зеленчуци, хранене на животни и други.

Ръчно-техническият труд има специфика в своето съдържание и е свързан с изработването на предмети. В ръчно-техническият труд най-пряко се осмислят компонентите на трудовия процес – цел на труда, материали, оръдия, действия и резултат. Интересът към този вид труд и неговият продукт съдейства за развитие на творческо мислене, самооценка и самостоятелност [11,с.147-148].

Игрова дейност

В основата си играта е дейност на детето и представлява сложна система от свободни словесно-моторни процесуални действия, извършвани с по-голяма или по-малка условност, които задоволяват потребностите му да действа и да бъде субект на собствената си дейност, социални отношения, предметни действия и познания. Ценността на играта е в самия процес, а не в продуктивния резултат от него [2,с.18].

Г. Галчев пише, че [2,с.19] играта като дейност притежава индивидуално присъщи белези, които я отличават от другите дейности и и придават неповторимост.

Основните същностни белези на играта са:

- играта се отличава със самостоятелност, доброволност, нерегламентираност и свобода на избора;

- играта предполага въображаема ситуация, която има строго индивидуален и субективен характер;

- мотивът за играта лежи в процеса, а не в резултата и задоволява потребността от функциониране и самоизява;

- играта има непосредствен смисъл за играещия поради възможността активно да действа;

- играта предполага и предлага диалектическо единство, преход и взаимодействие между подражание и творчество [2,с.19].

Обществено ползната дейност

Обществено ползната дейност във възпитателните училища се състои в следното: на отделни ученици или класове се поставят определени поръчения за дежурство, грижи за цветя, грижи за инвентара, съблюдаване на хигиената, развитие на взаимоотношенията между учениците в класа и други задачи. Чрез обществено ползната дейност се създават в учащите се отношения на другарство, самостоятелност, трудолюбие, уважение към другите [7,с.41].

В домовете за възпитание и отглеждане на деца, лишени от родителска грижа възпитателната работа се осъществява чрез: - участие на всички деца в различни по характер дейности, разнообразяване на дейностите по интереси, обособяване на групи по интереси, насърчаване за участие във всички битови дейности в дома, подпомагане на учебния процес. Задължителните възпитателни дейности се отнасят до подготовката на учебния материал и формирането на трудови навици, а избираемите – до празниците и развлеченията, отдиха, участието в групи по интереси и други.

Целта на възпитателната работа в домовете е децата да се подготвят за самостоятелен живот. На учениците в дома се предават знания и умения за овладяване на общочовешки ценности и култура, съжителство, социализация и реализация в обществото, полагане на грижи за себе си и формиране на хигиенни навици.

При условия и по ред, определени с правилника за вътрешния ред в домовете за деца се формират органи за детско самоуправление [7,с.75].

Лечебно-оздравителната дейност

Грижите за здравето на учениците включват осигуряването им с висококачествена, специализирана и ефективна медицинска помощ. В общите грижи за опазване здравето на подрастващите в социално-педагогическите заведения участват както педагогическите и здравните кадри, така и административно-помощният персонал. Специализираните грижи се осъществяват от здравни работници – лекари и медицински сестри. Техните функции се свеждат до системен контрол и наблюдение на физическото развитие и здравето на учениците, ранно откриване и своевременно лечение на болестите, текущ санитарно-хигиенен контрол, здравно образование и възпитание на учениците.

Пред ръководството на училището училищните лекари могат да правят предложения по опазване здравето на учениците, по изпълнение на съответните хигиени норми, правила и изисквания. Училищните лекари имат право да освобождават учениците временно по болест от учебните занятия и практика.

В здравната служба на социално-педагогическите заведения се води документация за всеки ученик индивидуално. С оглед ранното откриване и предотвратяване на болестите в началото и края на учебната година се провеждат задължителни масови профилактични прегледи. Извършват се имунизации, диспансеризация на нуждаещите се, лечебно-диагностична и профилактична дейност. По отношение на хигиената и епидемиологичната обстановка в социално-педагогическите заведения се извършва ефективен и действен контрол съвместно със санитарния лекар от ХЕИ [5,с.99-100].

Системните физически упражнения, движението и спортуването водят до възпитаването на висока издръжливост и работоспособност. Те оказват благотворно оздравително-укрепващо и възпитателно влияние, тъй като човек е създаден за активност и движение [5,с.57]

П. Митева пише, че [10,с.34] **На база на нормативната уредба в Република България институциите за социални услуги могат да бъдат структурирани по следния начин:**

1. Институции за администриране на Закона за социалното подпомагане и Правилника за приложението му

- **Агенция за социално подпомагане** – тя е изпълнителна агенция към Министерството на труда и социалната политика и е юридическо лице със седалище в гр.София. Агенцията е създадена за изпълнение на държавната политика по социално подпомагане.

- **Регионални дирекции „Социално подпомагане”**- те са териториални поделения на АСП, обхващат клиенти в неравностойно социално положение и в риск от влошаване качеството на живот, социална изолация, ограничен достъп до здравни, социални и образователни услуги. Извършват административно и информационно обслужване, посредничество в областните административни центрове.

2. Институции за социални услуги в общността

- **Домашен социален патронаж** – извършва услуги в дома на самотни възрастни хора над 60 години и/или на хора, които не могат да се грижат за себе си поради болест, ограничена мобилност, отдалеченост. Домашният социален патронаж оказва социални услуги за доставяне на топла храна, поддържане на хигиена, съдействие за осигуряване на помощни средства, помощ в комуникацията и социални контакти, развлечения и битови услуги.

- **Дневен център** – обхваща целева група възрастни хора с увреждания и техните семейства. Осигурява хранене, условия за почивка, хигиенни услуги, комплексна рехабилитация, обучение за опитност, обучение за развитие на умения, обучение за общуване и живот в обществото, изграждане на трудови навици, самостоятелност, двигателно развитие и координация.

- **Център за социална рехабилитация и интеграция** - обхваща целева група хора с увреждания и техните семейства. Извършва водене на случай, интервю, оценка, администриране и документиране, работа в екип, ресурси в НПО, ТЕЛК, арт терапия и музикотерапия, посредничество.

- **Център за временно настаняване** – работи с младежи над 18 годишна възраст, напуснали социалните домове. Извършва комплекс от социални услуги, предоставяни на бездомни лица и насочени към задоволяване на ежедневните им потребности за срок не повече от три месеца. Извършва работа по случай, груповата работа, професионално ориентиране, мотивационни тренинги за търсене и намиране на работа, посредничество, застъпничество.

- **Приемна грижа** – обхваща деца, които са настанени по реда на Закона за закрила на детето в семейство на съпрузи или при отделно лице, въз основа на договор. Извършва социална оценка на нуждите, отглеждането и възпитанието на детето в семейната среда.

- **Кризисен център** – подпомага лица, пострадали от насилие или жертва на трафик. Осигурява комплекс от социални услуги, насочени към задоволяване на ежедневните потребности на клиента, изготвя индивидуални програми за социална интеграция.

- **Център за настаняване от семеен тип** – извършва комплекс от социални услуги, които се предоставят в среда близка до семейната за ограничен брой деца, лишени от родителска грижа.

- **Защитени жилища** – оказват различни форми на социални услуги на хора, които водят независим начин на живот, подпомогнати от професионалисти.

- **Общински трапезарии** – извършват социални услуги за осигуряване на храна на хора, които не могат да си я осигурят сами.

- **Приюти** – обхващат целева група – скитници, безнадзорни деца, просяци. Приютите извършват социални услуги за осигуряване на подслон, храна, здравни грижи, хигиена и психологическа помощ, предоставяни временно в срок до 3 месеца.

3. Специализирани институции за предоставяне на социални услуги

- **Домове за деца и младежи с увреждания** – обхващат деца и младежи с увреждания на възраст от 3 до 18 години. Оказват специална грижа на деца и младежи с умствена изостаналост, с физически увреждания и запазен интелект.

- **Домове за възрастни хора с увреждания** – насочени са към целева група хора с увреждания и техните семейства, които нямат възможност да полагат грижи и да осигурят достоен начин на живот. Домовете за възрастни хора с увреждания осигуряват социални грижи на възрастни с психични разстройства, с умствена изостаналост, с физически и сетивни увреждания, с деменция.

- **Социални учебно-професионални заведения (СУПЗ)** – предназначени са за деца и млади хора с увреждания. Те са комплекси, включващи звено за учебно-професионална подготовка и звено за социалнобитово обслужване. СУПЗ се организират с цел да квалифицират и преквалифицират всички категории инвалиди и лица с лека умствена изостаналост и увреден слух на възраст от 14 до 35 години, в подходящи за тях професии.

- **Домове за стари хора** – оказват социални услуги на възрастни хора над 65-годишна възраст, самотни, в невъзможност да се грижат за себе си. В домовете за стари хора се извършва психопрофилактика, консултиране, групова работа, администриране, документиране, организация на свободното време. Използват се интерактивни методи за работа, лайф-ревью, кризисна интервенция. Извършва се обучение на възрастните хора, музикотерапия, тренинги, увереност, самопознание и саморегулиращо поведение.

- **Домове за временно настаняване** - оказват социални услуги на младежи над 18-годишна възраст, напускащи специализираните институции и завръщащи се в местата, където са родени. В тези домове се извършват обучения на младите хора за развитие на социални умения, функционална грамотност, умения за търсене на работа и други.

4. Други институции за социални услуги

- **Неправителствени организации** – Български червен кръст, Комплекси за социални услуги за деца и семейства, Асоциации за жени, жертви на насилие и други.

Българският червен кръст подпомага уязвими хора на външни и вътрешни фактори, на природни бедствия. Оказва помощ на рискови групи – хора, страдащи от инвалидност, заболявания, ситуативни кризи, бежанци чрез здравна профилактика, психопрофилактика, обучения по програми и проекти, възпитание в ценностите на БЧК – хуманизъм и единство.

Комплекси за социални услуги за деца и семейства – работят със семейства, при които има риск от изоставяне или настаняване на детето в специализирано заведение; риск от разкъсване на семейните връзки; чието дете е настанено в специализирана институция или в друго семейство – приемно или при роднини и близки. Оказва се помощ и подкрепа за развитие на отношенията дете-семейство и за подготовка на реинтегрирането на детето в семейството по време на прилагане на мерките на закрила. Извършва се наблюдение и помощ на реинтегрирането на детето при напускане на системата за закрила на детето, консултиране и подкрепа на семействата.

Освен семейно консултиране Комплексите за социални услуги за деца и семейства извършват превенция на насилието и подкрепа на деца, жертви на малтретиране, насилие и negliжиране. Децата жертви на насилие и техните семейства се насочват от ОЗД, учебни заведения, специализирани институции за деца, общопрактикуващи лекари. Оказва им се защита, подкрепа, застъпничество. Извършва се работа по случай, работа в група, работа в мрежа.

- **Пробационни служби** – извършват консултиране, групова работа, обучения, подкрепа, преквалификация, ресоциализация, пробация, социално-педагогическа помощ, посредничество, гражданско образование, помагане, корекция на поведение на лицата, лишени от свобода.

- **Хоспис** – обслужва хора в последен стадий на заболяване, терминално болни, самотни хора, които нямат възможност да получават подходяща здравна грижа и социална подкрепа в дома си. В хосписа се извършва палиативна грижа, кризисна интервенция, консултиране, правна подкрепа, лайфревию [10,с.35-45].

В. Сотирова [12,с.79] пише, че: „Социалната закрила е право на всички български граждани. В тази област не се допускат различни форми на дискриминация, различни привилегии или ограничения. Не трябва да се вземат предвид фактори като народност, социален произход, пол, раса, възраст, политически и религиозни убеждения, членство в обществени организации, семейно и материално положение, наличие на психични и физически увреждания”.

Социалната закрила е прерогатив на модерната държава. Дейността на социалните институции е законово защитена с правни норми от държавата. Тя регламентира и контролира социалните отношения, правата и задълженията на социално закриляните лица [12,с.79].

Социални бази и видове дейност в Европа

Призивите за ликвидиране на институциите за деца и възрастни в Западна Европа набират скорост през 60-те и 70-те години на двадесети век. Възникването и развитието на движението за деинституционализация е свързано с желанието да се отстрани социалната изолация на хората с увреждания и други уязвими групи.

Познати са различни политики и практики на деинституционализация.

Във Франция например още в началото на деветнадесети век са съществували две големи села от смесен тип, в които хората с увреждания са живеели равнопоставено с останалите жители.

Великобритания и Италия са единствените европейски държави, които са се отказали от специални психиатрични заведения. Там хората с психиатрични проблеми са били приведени в режим на свободно съществуване в обществото.

В повечето западноевропейски страни мнозинството от децата с тежки физически увреждания се възпитават по домовете си, а не в специализирани интернати, а децата с умствени увреждания по-често се хоспитализират, но продължителността на хоспитализацията е кратка.

В западноевропейските страни продължават да съществуват специалните училища. Условието на живот и образованието в тях са максимално близки до семейната среда. Целта е децата и младежите с увреждания да се подготвят по начин, който да им позволи да преминават в общообразователните институции [14,с.27].

В Германия, Австрия и Швейцария в периода след Втората световна война се развива засилено идеята за детските и младежките селища. В този период големият брой на останали без родители и дом деца провокира социално ангажираните хора да създадат за тях нов дом [9,с.42].

Във Великобритания въз основа на Закона за стандартите по предоставяне на грижи от 2000г. са приети националните минимални стандарти. Законът реформира системата за предоставяне на социални услуги. Той учредява Комисията за национални минимални стандарти като независим орган, който регулира социалните услуги в Англия и Уелс. Законът значително разширява обхвата на регулираните услуги, като включва агенциите за предоставяне на патронаж и приемните агенции.

Във Великобритания Комисия за национални минимални стандарти регулира предоставянето на социални услуги за рисковите групи. Комисията следи за изпълнението на следните групи национални минимални стандарти (НМС), издадени от държавния сектор по здравни въпроси:

- НМС за домове за лица между 18 и 65 години;
- НМС, относно социални услуги, предоставяни в общността, при които бенефициентът остава в дома си;
- НМС за здравна помощ, предоставяна по домовете;
- НМС за домове за деца;
- НМС за приемни семейства;
- НМС за специализирани заведения за здравни грижи;
- НМС относно учебно-професионалните заведения;
- НМС за възрастни хора над 65 годишна възраст.

Законът за стандартите по предоставяне на грижи от 2000г. предоставя широк набор от функции, които са обект на регулиране, посредством установените минимални стандарти като организация и управление на персонала, качество на грижите и изисквания за околна среда.

Във Великобритания социални услуги, предоставяни от Агенциите за социален патронаж, при които бенефициентът остава в дома си са адресирани към лица, нуждаещи се от грижи в общността като стари хора, хора с физически увреждания, хора със сетивни увреждания, хора с ментални увреждания, деца и техните семейства.

Социалните услуги, предоставяни в домовете за деца се извършват съгласно Стандартите за домовете за деца във Великобритания, които са в сила от 1 април 2002г. Потребностите на децата са отразени в индивидуален план за грижи, който включва здравни, физически и емоционални потребности на детето, образователни, културни, религиозни и етнически потребности, връзки с родители, възможности за интеграция извън дома. Планът за грижи се наблюдава от социален работник, осигуряващ ежедневното му спазване.

Националните минимални стандарти за домовете за стари хора над 65 години във Великобритания представляват основни изисквания, които се прилагат спрямо тях. Стандартите се класифицират в следните групи: избор на дом, здравни и лични грижи, социални дейности, оплаквания и защита, персонал, администрация и мениджмънт.

Съгласно тези стандарти потребителите на услуги трябва да живеят в сигурна и добре поддържана среда. Домът за стари хора трябва да осигурява места за сядане, почивка и хранене, отделно от спалните помещения на потребителите на услуги, в размер минимум 4,1 кв.м. площ за всеки домуващ. Домът предоставя индивидуално помещение за всеки потребител, което трябва да отговаря на следните минимални изисквания: единични стаи с минимум 12 кв.м. използваема площ, без да се включват тоалетните помещения. В случаите, когато стаите не са самостоятелни, те се предназначават за не повече от двама домуващи, които сами са избрали да споделят едно и също помещение. Минимални изисквания за мебелировка на стаите са следните: чисто и удобно легло широко минимум 900 мм., маса за сядане и малка масичка до леглото, фотьойли за двама души, мивка в стаята, гардероб за дрехи, огледало, осветление в стаята, нощна лампа [15].

В Чехия Законът за социалната сигурност от 1988 г. определя пет основни рискови групи, по отношение на които се предоставят социални услуги:

- децата и техните семейства;
- инвалидите;
- старите хора над 65 години;

- хора, които имат нужда от специална помощ;
- хора, които трудно се адаптират в обществото.

Социалните услуги в Чехия се предоставят в специализирани институции и в общността.

Услугите, предоставяни в специализирани институции са домове за хора с увреждания, домове за стари хора и приюти.

Предоставяните в общността услуги са свързани със социалния патронаж. През 90-те години нараства броя на услугите в общността поради засиленото участие на неправителствените организации. Създава се институцията на личния или социалния асистент, който полага грижа за хора с увреждания или такива, които не могат да се справят със своя бит. Създава се дневният център, предлагащ комплекс от социални услуги за потребители през деня, кризисен център, защитени жилища, обществени трапезарии.

През 2002-2003г. Министерството на труда и социалната политика в Чехия стартира мащабна реформа в социалните услуги в рамките на чешко-британския проект за институционална реформа в социалната сфера. Разписаните стандарти на Чешкото министерство изцяло следват структурата и подхода на британската система [15].

В Холандия в началото на 90-те години стартира реформата за подобряване на качеството на социалните услуги. Поредица от конференции се организират между представители на правителството и доставчици на социални услуги, на които се формулират ръководните принципи в предоставянето на социални услуги.

В Холандия е приет Законът за качеството на грижите през 1996 г. Той се фокусира върху подобряването на социалните услуги и отговорността на доставчиците на социални услуги.

Законът за качеството на грижите установява стандартите на институционална грижа. Доставчиците на социални услуги носят отговорност за предоставяне на качествени услуги.

Министерството на здравето, социалната политика и спорта в Холандия се стреми да повиши качеството на социалните грижи, въз основа на сътрудничество, установено с Асоциацията на грижите за хора с увреждания, която представлява повече от 200 доставчици на социални услуги [15].

В Дания правителството и парламентът определят основните насоки в предоставянето на социални услуги. Със силна форма на децентрализация се характеризира датският модел на социални услуги. Дания е разделена на 14 области и 275 района, като всяка една област има възможност да уреди подробностите с организацията на социалните услуги в своето местно законодателство.

Предвидени са в датския закон социални услуги, които се предлагат на хората с увреждания. Най-общо такива услуги са:

- даване на консултации и съвети – органите на местната власт, осигуряват предоставяне на услуги под формата на безплатни консултации;
- оказване на лична помощ и грижи – общинската администрация предлага лична помощ и грижи, на хора които не са способни да се обслужват сами в резултат на трайно намалени физически и умствени способности;
- услугата личен асистент – лице с увреждане на възраст под 67 години има право на придружител извън дома си в рамките на 15 часа на месец. Лице с увреждане, което е включено в програмата за личен асистент може да продължи да ползва тези услуги и след навършването на 67 години;
- технически и помощни средства и специално оборудване на дома, индивидуален транспорт – лицата с необратими физически увреждания имат право на финансова помощ от

общинската администрация за закупуване на лек автомобил и технически средства като инвалидни колички, легла с подвижен механизъм, тъй като това улеснява ежедневието им;

- достъп до обществени сгради и жилища – след последните изменения в датското жилищно законодателство се акцентира върху осигуряването на хората с увреждания на нормален достъп до сгради и жилища. С отделни разпоредби се въвеждат изисквания за жилищата. Основен принцип в тези актове за лицата с увреждания е осигуряването на лесен достъп до жилищните и административните сгради. С наредба за жилищата се регламентира статута на малките еднофамилни къщи като подходящи за хора с увреждания. В друга наредба за жилищата се съдържат, определени разпоредби, свързани с достъпа на хората с увреждания до обществени сгради – директен достъп на хората с увреждания до сградите, изграждане на асансьори, рампи, специални съоръжения в тоалетните, система за индивидуално предвижване между етажите чрез механизирани стълбищна платформа. Съгласно Закона за жилищното подпомагане в Дания са построени значителен брой жилища със специални приспособления и подобрения, но по-голяма част от възрастните хора живеят в обикновени жилища. В Дания началото на системата за изграждане на социални жилища за възрастните хора се поставя след 1987 г. като за тяхното изграждане отговаря Министерството на икономиката и търговията.

- достъп до телекомуникационни услуги и интернет – датското законодателство предвижда специални изисквания в сферата на телекомуникациите за лица с увреждания. Глухонемите имат право на телефон с възможност за текстово изписване върху екрана на съдържанието на разговора. Едновременно с телефоните предназначени за глухоними са разработени и специални телефони за слепи на основата на брайлова азбука от частните телекомуникационни компании. Тези телефони са част от създадената услуга на преобразуване на сигнала от звуков в текст. Частните телекомуникационни компании инвестират в производството на специални телефони за хора с увреждания и развиват споменатите услуги като част от задължението им да осигурят комуникационни удобства.

Датската политика по отношение на децата и семействата е насочена към подпомагане на физическото развитие на децата и насърчаване на тяхната независимост. На дневни грижи имат право всички деца между 0 и 6 години. Целта е чрез полагане на грижи, игри и обучение да се стимулира развитието на децата.

В обществени дневни центрове се предлагат дневни грижи за деца. Едновременно с това децата могат да получат грижи и в частни дневни центрове, като родителите имат право на помощи за покриване на разходите по тях, както и да получават средства, в случай че сами се грижат за децата си.

Чрез децентрализирания модел на предлаганите дневни грижи се стимулира развитието на широк спектър от услуги, адаптирани към конкретните нужди и условия в определен населен район. Важна цел на този модел е интегрирането на деца със социални, физически или умствени проблеми към редовната система за полагане на дневни грижи.

Центровете за дневни грижи за деца възникват като отделни дневни заведения или като частни домове за дневни грижи, регистрирани по законния ред. Основната цел на грижите, предоставяни в тези центрове е да се стимулира въображението на децата, тяхната креативност, лингвистични умения, предоставя им се възможност да играят на воля и да учат, да правят физически упражнения, да наблюдават заобикалящия свят [15].

В резултат на проведеното изследване могат да се очертаят следните **изводи**:

Съществуват **приликите в дейността на социалните бази в Европа и Република България** и те се изразяват в следното:

- Намаляване на броя на хората в специализираните институции за предоставяне на социални услуги и намаляване броя на самите институции;
 - Извършване на преход от институционални грижи към услуги, които оставят човека в неговата общност и семейна среда;
 - Преместване на социалните заведения, намиращи се извън населените места в очертанията на селищата;
 - Подобряване на материално-техническата база в социалните заведения чрез реконструкция, обновяване, преоборудване;
 - В България и в държавите от Европейския съюз се акцентира върху развитието на услуги за превенция и реинтеграция, настаняване в семейства на близки или приемни семейства за деца в риск;
 - Насочват се социалните услуги към най-уязвимите групи от населението – възрастни, самотни хора, хора в неравностойно положение, деца в риск, малцинствени групи;
 - Развиват се социални услуги за най-бедните – обществени трапезарии, топла храна за учениците и други;
 - Както в България, така и в страните от Европейския съюз се създават нови алтернативни социални услуги като дневни центрове, ресурсни центрове, консултативни центрове, защитени жилища, домашни грижи, микродомове, домашни социални услуги;
 - В Република България в голяма степен кореспондират с положителните европейски практики създадените в страната центрове за настаняване от семеен тип, дневни центрове и защитени жилища. Целта е да се създадат условия, близки до семейната среда, за по-бързо приобщаване към обществото на потребителите на услуги, да се премахне социалната изолация и да се предоставят равни шансове за социална интеграция на потребителите на услуги;
 - Пълноценно използване капацитета на съществуващите специализирани институции, предоставящи социални услуги и постепенното им трансформиране в дневни центрове за предоставяне на социални услуги;
 - Извършва се цялостна промяна на организацията в домовете по посока обособяване на малки групи, наподобяващи семейство. Изоставят се големите сгради на домовете за деца, лишени от родителски грижи и се настаняват децата в малки семейни домове от вилен или селски тип, създават се центрове за настаняване от семеен тип;
 - Посредством проект на SOS Детски селища Дания в България е създаден проект на организацията SOS Детски селища България с наименование „Стъпки към самостоятелност“. Основният източник на финансиране на проекта е Фондация Велукс, Дания.
- Целта на проекта е да се увеличи равнището на самостоятелност на уязвимите семейства и младежи, чрез осигуряването на допълнителни безвъзмездни средства, както и да се повиши капацитетът на организации и институции, предоставящи грижи и услуги за уязвими семейства и младежи.
- Съществуват общи тенденции в развитието на социалната услуга „приемна грижа“ и социалните услуги, резидентен тип в страните от Европа и България.
- Настаняване в приемно семейство – приемната грижа е социална услуга за деца, акт на държавната политика на България и европейските страни за закрила на детето и се предоставя по утвърдени единни държавни критерии и стандарти. В България тези критерии са регламентирани в Закона за закрила на детето и Правилника за неговото приложение, Наредба за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване в тях, Наредба за критерии и стандарти за социални услуги за деца.

- Налице е участие на неправителствените организации в доставката на социални услуги в Европа и в България.

Опитът на страните от Европейския съюз с развити системи на социални услуги показва, че качествените услуги са там, където се обединяват усилията и ресурсите на централна, местна власт и частни доставчици.

- В България и в европейските страни финансирането на социалните услуги се извършва от държавният бюджет, общинските бюджети и частни неправителствени организации, възможно е и смесено публично-частно финансиране.

Съществуват **разликите в дейността на социалните бази в Европа и Република България**, които се изразяват в следното:

- В Република България все още остава висок делът на децата, които се отглеждат в специализирани институции, въпреки политиката на страната за деинституционализация, която се развива от 2000г. Отглеждането в институции има своите негативни ефекти върху децата и се отличава с висока финансова и социална цена. В развитите държави от Европейския съюз акцентът на социалните услуги се поставя на услугите, предлагани в общността – в домашна или близка до семейната среда, т. е. социалните услуги са силно децентрализирани;

- В сравнение със страните от Европа, в България по-голям дял от доставчиците на социални услуги работят с деца настанени в институции и доста по-малък е делът на тези, които предлагат услуги за деца от семеен тип, с приемни семейства и деца, за които се извършват действия по предотвратяване настаняването в институция;

- Институциите за деца, лишени от родителска грижа в България само отчасти осигуряват оптимални условия за живот на децата. Те задоволяват нуждите на децата най-вече от гледна точка на физическите им потребности – подслон, храна, надзор, но ги ощетяват емоционално, ощетяват пълноценното им развитие.

Институциите в България следва да бъдат реформирани в посока приближаването им към семейната среда и да предлагат повече разнообразни и качествени услуги за децата, настанени в тях, взаимствайки добрите европейски практики;

- Съществуват разлики в социалното законодателство в страните от Европа и Република България. Правната рамка на социалните услуги в България се определя от Закона за социалното подпомагане и Правилника за неговото приложение, Закона за закрила на детето, Наредбата за критериите и стандартите за социалните услуги за деца, Наредбата за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и тяхната реинтеграция, Наредбата за приемните семейства, Семейния кодекс и други. За изпълнение на държавната политика по социално подпомагане е създадена Агенцията за социално подпомагане към Министерството на труда и социална политика. В България централен орган за закрила на детето е Държавната агенция за закрила на детето.

Социалното законодателство например в Германия се състои от дванадесет книги, всяка от които е насочена към определена социална група от обществото, намираща се в неравностойно положение. Сред тези дванадесет книги е осма книга - Закон за подпомагане на деца и младежи. Министерството на семействата, възрастните, жените и младежите, както и федералните и местни младежки служби осъществяват социалната политика в Германия. Съгласно германската нормативна уредба и практика децата и младежите и хората в неравностойно положение се подпомагат паралелно на държавно, федерално и местно ниво;

- В страните от Европа в сравнение с България е много по-развита системата за предоставяне на социални услуги от частни лица, неправителствени и религиозни организации, което води до многообразие на социалните услуги и повишаване на тяхното качество.

Характерно за организирането на социалните услуги в Европа е голямото участие на организациите на свободно обществено подпомагане. Тези организации имат общественополезна дейност и са насочени към опазване на социална, здравна, морална подкрепа. Такива организации са „Каритас“, „Червеният кръст“, Организация за благоденствие на работниците – AWO и други. Участието на доброволци в различните организации има голямо влияние за развитие на благотворителния неправителствен сектор;

- Страните от Западна Европа имат много по-развита система за предоставяне на социални услуги, която компенсира липсата на доходи, заетост и обещетява индивидите от всички рискови групи. В сравнение с това в България доставчиците на социалните услуги са по-малобройни.

В България, съгласно Закона за социалното подпомагане доставчици на социални услуги са държавата, общините, физически лица, регистрирани по търговския закон и юридически лица.

В сравнение с България в Германия професионалните социални услуги се предоставят като цяло от следните доставчици:

- обществени доставчици – това са социално - осигурителни доставчици, областите и общините като местни доставчици, федерациите и други по-висши обществени сдружения като надместни доставчици;

- благотворителният сектор – грижи на обществено подпомагане, църкви и други религиозни общности, обществено-полезни доставчици на признати организации за обществено подпомагане;

- частно-професионални доставчици – частни възпитатели, лекари, малки фирми като частни служби за социални грижи, както и по-големи „социални предприятия“ с правова форма на дружества с ограничена отговорност като частни старчески домове и домове за грижи за болни хора.

- В европейските страни е изградена устойчива система на финансиране. Ролята на държавата е свързана с финансирането от държавния бюджет на определен кръг услуги. Използват се ефективни форми на финансиране на алтернативни модели в неправителствения сектор, финансиране от различни донори, финансиране по проекти и програми, финансиране от частни дарители.

В България финансирането на социалните услуги е недостатъчно. Ограниченията в държавния и общинския бюджет от една страна, и липсата на анализи, показващи реалната стойност на услугата (единните стандарти на издръжка не са достатъчни) от друга, допълнително затрудняват издръжката на съществуващите услуги и въвеждането на нови;

- В България много от сградите, които обитават потребителите на социални услуги, не отговарят на европейските стандарти, тъй като самите сгради са стари, неподдържани, липсва финансиране за обновяването им или изграждане на нови. Условието в домовете за деца и в домовете за стари хора трябва напълно да отговарят на изискванията, за да създават възможности за хармонично развитие и възпитание, да съдействат за изграждане на физическа, естетическа, нравствена, правна и трудова култура;

- За разлика от българското законодателство датското жилищно законодателство акцентира върху осигуряването на лесен достъп до жилищните и административните сгради за лицата с увреждания. С отделни разпоредби се въвеждат изисквания за жилищата. С наредба за жилищата се регламентира статута на малките еднофамилни къщи като подходящи за хора с увреждания. В други разпоредби е регламентирано осигуряването на директен достъп на хората с увреждания до обществените сгради, изграждане на асансьори, рампи, специални съоръжения

в тоалетните, система за индивидуално предвижване между етажите чрез механизирана стълбищна платформа;

- Практиката в редица страни в Европа показва, че социалните услуги в общността са много по-евтини от услугите, предоставяни в институции и в много по-голяма степен отговарят на потребностите на целевите групи. В България социалните услуги, които се развиват в общността като алтернатива на институциите, като краен резултат не обхващат най-нуждаещите се целеви групи, поради липса на реална оценка на потребностите;

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Социално-педагогическата дейност в България се реализира чрез социални услуги в общността и специализирани институции за предоставяне на социални услуги. Социалните услуги в европейските страни са ориентирани към семейна среда и алтернативни други услуги, които се стремят да сведат до минимум границата между резидентната грижа и нормалната семейна среда. България върви по европейски път за развитие на социалните услуги, към услуги в общността, близки до семейната среда, във връзка с поетите ангажменти и спогодби за сътрудничество с ЕС.

References:

1. **Gaberov, I.**, Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik s prilozheniya, S., 1998
2. **Galchev, G.**, Igrata na deteto, Pazardzhik, 1994.
3. **Ilieva, V.**, Sotsiologicheski aspekti na sotsialnata rabota, Shumen, 2019
4. **Ivanova, V.**, Terminologichen rechnik po demografiya, Universitetsko Izdatelstvo, Shumen, 2019.
5. **Koleva, N.**, Uchilishtna higiena, S., 1995.
6. **Kusev, I., D. Dimova**, Sotsialna politika i sotsialni deinosti: Analizi, eseta i tehnologii, S., 2003
7. **Kusev, I., G. Kolev**, Upravlenie na sotsialno – pedagogicheskoto zavedenie, Shumen, 2002.
8. **Manasieva, T.**, Ot semeistvoto do vazpitatelnoto uchilishte-Internat, S., 2003.
9. **Mihailova, R.**, Germanskiyat opit s detskite institutsii, Shumen, 2015.
10. **Miteva, P.**, Metodi v pomagashtite profesii, Burgas, 2006.
11. **Petrova, E.**, Preduchilishtna pedagogika, V.Tarnovo, 2001
12. **Sotirova, V.**, Osnovi na sotsialnata rabota, Univ. izdatelstvo „Neofit Rilski“, Blagoevgrad, 2011.
13. **Vasilev, D.**, Pedagogika, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, S., 1992.
14. **Zhechev, Zh.**, Rolyata na NPO za deinstitutionalizatsiyata v Bulgariya, Universitetsko izdatelstvo „Ep. K. Preslavski“, Shumen, 2014.
15. <http://www.pacel.org/uploadimages/documents/bg/Standarti%20i%20kontrol%20na%20socialnite%20uslugi%20v%20EU.pdf>/ Standarti i kontrol na sotsialnite услуги v Evropa. Sravnitelnoopraven analiz. ISBN 954-91322-1-8, Sofiya, 2004.